

Yürürlükteki yasa ile eski eser kaçakçılığı önlenemez Arkeoloji enstitüsü kurulmalı

Doç. Dr. Vedat İDİL

1946'da doğdu AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Arkeoloji Kürsüsü'nden mezun oldu. 1969'da aynı kürsüye asistan olarak girdi. 1982'de doçent oldu. Halen AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'nda öğretim üyeliği yapıyor.

ÜLKEMİZDE, her yıl olduğu gibi içinde bulunduğumuz yılın bu aylarında da çoğunluğu Türk ve bir kısmı da yabancı bilim heyetleri tarafından yürütülen birçok arkeolojik kazı çalışmalarına başlanmıştır. Bu kazılar sırasında gün ışığına çıkarılan çeşitli uygarlıklara ait mimari kalıntılar ile heykel, seramik, sikke vs. gibi taşınabilen eserler gerek bilim dünyasının, gerekse ülke turizminin hizmetine sunulmak üzere ya kazı yerlerinde ya da müzelerde korunmakta ve sergilenmektedir. Yurdumuz bir uygarlıklar ülkesidir ve bu uygarlıkların yarattığı arkeolojik eserlerin (tarihi eserler) yanında güzel doğası ile iç içe olarak turizm yönünden su, av ve kış sporlarının bir arada yapılabilirdiği tek ülkedir. Unutulmamalıdır ki turistler bugün yalnız ülkemizin üç tarafını çeviren denizlerine ve parlak güneşine değil, aynı zamanda arkeolojik kalıntılar içeren antik kentlerini görmeye gelmektedir. Bu nedenle de arkeolojinin Türk turizmine büyük katkısı bulunmaktadır.

BATI'DA ARKEOLOJİ

İnsanlar yaşamları sırasında begendikleri eşyaları toplamak, bunları saklamak ve yine bunları kendisinden sonrakilere bırakmak eğilimindedirler. Bunun sonucunda da doğal olarak koleksiyonculuk olgusunun ortaya çıktığı görülmektedir. Tarihte ilk koleksiyoncular, Roma imparatorları, komutanları ve varlıklı Romalılardır. Bunlar imparatorluk devrinde (M.Ö. 27 - M.S. 565) görkemli saray ve villalarını süslemek gayesi ile eyaletlerdeki eserlerin bazılarını toplamışlardır. Daha sonra Rönesans döneminde (M.S. 15. ve 16. yüzyıl) eski eserlere oldukça ilgi duyulmaya başlanmıştır. Ancak modern arkeolojinin doğuşu 18. yüzyılda J.J. Winckelmann tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu Alman bilim adamı 1764 yılında yayınlanan "Eskiçağ Sanatının Tarihi" adlı eserinde sanat devirlerini ayırmış ve arkeolojinin tarihlendirme yöntemlerinden birisi olan stil-kritik metodunu ilk uygulayan kişi olmuştur.

ÜLKEMİZDE İLK KAZI

Ülkemizde ise ilk kazı 1871 yılında H. Schliemann tarafından yapılan ve ancak bilimselliği halen tartışmalı olan ünlü Troja kazısıdır. Batı'da 18. ve 19. yüzyıllarda büyük bir hızla gelişen arkeoloji içinde bulunduğumuz yüzyılın ikinci yarısında da hava fotoğrafları (uçaktan ya da balondan çekilme) ve radyo karbon yöntemleri gibi yeni tekniklerle bu gelişmesini sürdürmektedir. Son yıllarda ayrıca su altı arkeolojisi de ilerleme göstermiştir.

Türkiye'de ise ilk arkeolojik çalışmalar Türk müzeciliğinin kurucusu olan Osman Hamdi Bey ile başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Büyük Atatürk'ün açtığı eğitim ve kültür seferberliği çerçevesinde arkeolojiye de önem verilmiş ve ilk Türk kazısı olarak Ahlatlıbel, daha sonra da Alacahöyük kazısı yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde yapılan çeşitli kazılardan çıkan eserlerin korunması ve sergilenmesi için yeni müzeler açılmıştır.

Böylece 1960'lı ve 70'li yıllara gelinmiş ve ancak bu yıllardan sonra gittikçe artan turizm ve sanayileşme hareketlerinin sonucunda özel-

likle kıyı şeritlerimizde bulunan antik kentlerin tahrip edilmeye başlanması Türk arkeolojisinin yeni bir atılım yapmasına neden olmuştur. Tahrip gören yerlerdeki sanat eserleri için kurtarma kazılarının yapılmasıyla kazılar artmış ve gelişmenin doğal sonucu olarak müzelerimizin sayısında da önemli bir artma olmuştur. Ülke yüzeyinde kazıların çoğalması ve eserlerin korunması haliyle birtakım sorunları da birlikte getirmiştir.

SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

Türkler tarafından yürütülen arkeolojik kazılara baktığımızda, bunların çok düşük meblağlardaki ödeneklerle ve çeşitli teknik olanaksızlıklar içerisinde güçlüklerle yapıldığı gözlenmektedir. Oysa yabancı kazıların parasal olanakları ve kullandıkları teknoloji bizden çok fazla ve üstündür. Bunun için ilk olarak Türkiye'nin arkeoloji politikasının saptanması ve bu politika çerçevesinde sayıları az, ancak olanakları çok olan kazılar yapılması yoluna gidilmelidir.

Müzelerimizin büyük çoğunluğunun çok güzel bir şekilde düzenlenmiş olduğu görülmekle birlikte yine de bazı eksiklikleri bulunmaktadır. Örneğin, müzelerin ya da ören yerlerinin tanıtımını yapan ve çeşitli Batı dillerinde yazılmış olan rehber kitaplar ile slaytlar ancak birkaç büyük müzemizde satışa sunulmuştur. Türkiye'nin yurt dışında tanıtımında çok faydalı olan bu rehberlerin tüm müzelerimiz için yazılması gerekir. Ayrıca, bazı büyük müzelerimizde de uygarlıkları ve sanat eserlerini tanıtıcı sürekli multivizyon ya da slayt gösterileri yapılabilir. Müzelerin birer eğitim kuruluştan olduklarının bilinci ile müze giriş ücretlerinin saptanmasında Türk halkının alım-satım gücü de gözönünde tutulmalıdır.

NE ÖLÇÜDE DOĞRU?

Anadolu'da gelişmiş olan uygarlıkların tanıtılması için 1983 yılında başlayarak bugüne değin İstanbul'da, Avrupa'nın çeşitli kentlerinde, Japonya'da ve Amerika'da açılan çeşitli sergiler ülkemizin yurt dışında tanıtılması için oldukça faydalı olmuştur, ancak bu paha biçilmez sanat eserlerinin sürekli olarak kargo uçaklarıyla değişik yerlere taşınmaları —sigortalı olmalarına rağmen— ne ölçüde doğrudur? Bunun için sergilere değişik ve daha az eser götürülmesi gibi yeni bir çözüm bulunmalıdır.

Türkiye'de eski eserler hukuku bugüne değin Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ve son yıllarda çıkarılmış olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile düzenlenmeye çalışılmıştır. Ancak bu yasalarla ne eski eser kaçakçılığı, ne de İstanbul'daki Bizans sarnıçlarının yıkılması önlenememiştir. Bu konuda da yasa ile yeni düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

SONUÇ

Türk arkeolojisinin ve dolayısıyla Türk turizminin daha çok gelişmesi için konuyla ilgili bakanlık yetkililerinin ve üniversite öğretim üyelerinin birbirleriyle uyum içinde çalışabilecekleri bir Türk Arkeoloji Enstitüsü'nün kurulması kaçınılmazdır.

Halen ülkemizde birçok yabancı arkeoloji enstitüsünün şubeleri bulunmaktadır. Ülkemizde böyle bir enstitünün bugüne değin kurulmamış olması hem üzücü, hem de düşündürücüdür.